

Скарбниця пам'яток Поліського краю

*6 листопада Сарненському історико-етнографічному музею виповнюється
35 років*

Історія Сарненського історико-етнографічного музею розпочалась у 70 роки минулого століття. Спочатку як краєзнавчого районного, відділу Рівненського обласного краєзнавчого музею. Це був період, коли такі заклади відкривали в кожному районі, на підприємствах, у сільських і селищних радах створювали громадські. Вони були центрами військово-патріотичного та культурно-освітнього виховання населення. Великий ентузіаст музейної справи Рівненщини Василь Сидоренко поставив за мету створити районні музеї. Цю ідею підтримали в Сарнах, Березному, Костополі, Млинові, Радивиліві та Корці. У Сарнах підібрали приміщення, яке на початку ХХ ст. було хатою лісника, а потім там розміщувались державні установи. Після ремонту, проведення водяного опалення та благоустрою території почали будувати експозицію. Вона мала три розділи: природи, дорадянського та радянського періодів.

Перший завідувач Микола Бабенко (1973 рік) займався всією організаційною, збиральницькою роботою. До праці залучили працівників обласного музею, які мали в цій справі значний досвід. Зокрема Гурія Бухала, Юзефа Нікольченка, Миколу Гордієнка, Тетяну Пономарьову, Галину Антонову. До 1 листопада 1974 року експозиція була готова. Утім, Микола Бабенко звільнився, і посаду завідувачки запропонували мені. Як це було прийнято в ті часи, відкриття приурочили до чергової річниці Жовтневої революції. Отож 6 листопада й відбулась ця урочиста подія за участю представників радянсько-партійних органів, багатьох жителів міста. Першу оглядову екскурсію провів Гурій Бухало, завідувач відділом історії Рівненського краєзнавчого музею. У штаті тоді не було жодного науковця. Тому самотужки довелося опанувувати професію екскурсовода, а вже 11 листопада, до Дня міліції, провела першу екскурсію для працівників внутрішніх справ.

Варто відзначити, що велику допомогу у створенні експозиції з історії Сарненської залізниці надала Олена Колишева, уродженка міста. Її сім'я до 1920 року жила в Сарнах, а батько працював фельдшером залізничної лікарні. Старший брат (1902 р.н.) навчався в тутешньому залізничному училищі. Після встановлення радянської влади його обрали заввідділом соціального забезпечення Сарненського ревкому. Другий брат (1908 р.н.) після закінчення училища працював кочегаром, слюсарем, помічником машиніста в депо Козятин. Ще навчаючись в Київському політехнічному інституті, з III-го курсу пішов служити на флот. Став слухачем Військово-Морської академії. У 1939 році захистив дисертацію й отримав науковий ступінь кандидата технічних наук. У 1959-му йому присвоїли звання контр-адмірала-інженера. Найменша сестра Олена, проживаючи в Мінську, збрала в архівах Москви, Мінська, Ленінграда чимало матеріалів, які лягли в основу експозиції. У фондах зберігаються її листи-розповіді про братів. Щиро вдячні

цим людям, які були патріотами рідного міста, ініціаторами створення закладу й залишили по собі добру згадку.

Відразу ж після відкриття музею створили гурток екскурсиводів, який відвідували здебільшого старшокласники СШ № 5. Це були дівчатка, які швидко опанували краєзнавчий матеріал. Але не всі гуртківці до кінця залишились відданими справі. Найбільш активна Надія Швед, учениця СШ № 4, повертаючись з уроків додому, сідала на велосипед і їхала проводити екскурсії, збирати матеріали. Якось у розмові довідались, що рідні брати її бабусі Филип та Олександр Конончуки були учасниками революційних подій на Сарненщині, так званого Дубровицького збройного повстання. У бабусиному будинку, де жила сім'я Шведів, збирались повстанці. На горищі дівчина знайшла грамофон, який передала в музей. Потім розповіла, що її дядько, батьків брат, написав книжечку «Поліщуки».

Так дізнались про Бориса Шведа. Його сестра Марія подарувала нам цей твір. Записали спогади, зібрали матеріальні речі, книги, за якими навчався, вели листування з родиною з Польщі. Донька письменника з внучкою приїздили в Сарни. У будинку по вул. 1 Травня, де колись жив Борис Швед, збереглося багато старовинних речей, книг. Надя так захопилася краєзнавчою роботою, що більшість позаурочного часу проводила в музеї. Їздила до ветеранів, фіксувала їх спогади, писала про них нариси, які друкували в районній газеті. А ще приносила нові експонати, розповідала про людей, з якими зустрічалась. Ще одним її захопленням стало малювання. Отримавши середню освіту, вступила в Рівненську художню школу. А вже через півтора місяця, на жаль, юнки не стало - потрапила в автомобільну катастрофу. Ніби передчуваючи близьку смерть, поспішала жити й лишити слід на землі, про це свідчать записи в її щоденнику. Такою була Надя Швед – активний громадський кореспондент, екскурсивод, дослідник і краєзнавець. У пам'ять про неординарну дівчину маємо експонати, зібрані її руками, щоденники, нариси про неї, малюнки, які вона зробила в 14-17 років.

У цей час до музею за призначенням приїхав працювати старшим науковим працівником Володимир Кузьменко. Закінчивши історичний факультет, він мав спеціальність археолога та музеєзнавця. Розпочалась справжня дослідницька й збиральницька робота. Володя активно включився у вивчення історії краю. Не чекаючи відряджень, брав торбу в руки й ішов по селах. Мали велику підтримку з боку директора Рівненського обласного краєзнавчого музею Василя Сидоренка, який виділяв кошти на закупівлю експонатів. Це дало змогу зібрати їх велику кількість з етнографії, побуту. Так обстежили багато населених пунктів нашого та сусідніх районів Рівненщини.

Маючи добру базу й чималу територію, створили невеликий музей просто неба. З 1978 року перевезли й реставрували будови народної архітектури: хлів, клуню, хати, каплицю, кузню. Поліський край багатий матеріальними й духовними пам'ятками культури, що непогано збереглись. Отож і вирішили розширити експозицію. За короткий час відремонтували дві

садиби, каплицю XVIII ст. Реставраторами стали будівельні бригади тих колгоспів, на території яких їх брали. Ці люди були одночасно й консультантами. Адже хто ж, як не вони, найкраще знався на народному будівництві? Для цієї справи возили ліс із Клесівського, Сарненського, Клеванського лісгоспів. Мінjali старі гнилі деталі на нові. Жали серпами соломую для покриття дахів. Для відкриття експозиції організували справжнє свято, на яке запросили фольклорні колективи, майстрів народної творчості. Поступово територія архітектурно-етнографічного майданчика поповнилась кузнею, вітряним млином, який перевезли з Гошанського району.

Для збору експонатів музейні працівники декілька років поспіль їздили на озеро Сомино. Очолювала ці експедиції заввідділом природи Рівненського музею Галина Антонова. Діорами виконував художник із Києва Михайло Машкевич, який, до речі, був ветераном 143-ї дивізії, що визволяла м. Сарни від німецько-фашистських загарбників у роки Другої світової війни. Крім збирання гербарію, досліджували місця, де живуть бобри. Виявили декілька хат гризунів.

Володимир Кузьменко славився високою ерудицією. Мабуть, йому передались гени його родича Кості Гуслистого, який працював в Інституті історії в м. Київ і був співавтором видання «Українці». При музеї він організував краєзнавчий гурток, до якого входили учні старших класів СШ № 4 і № 5. Разом ходили в походи місцями бойової слави, партизанськими стежками, досліджували бережжя річок Случ і Горинь. З величезним задоволенням діти відвідували заняття. Крім того, Володя був чудовим оповідачем, знав безліч історій, які розповідав школярам. Вони слухали його із захопленням. На жаль, доля не відміряла талановитому фахівцю довгого віку. Віддавши музею 10 років, пішов працювати в редакцію районної газети, райком партії. Незабаром із сім'єю переїхав у рідний Ніжин. Там і помер, проживши всього сорок з лишком літ. Після Володимира Кузьменка на посаді старшого наукового працівника були люди випадкові, які не особливо вболівали за музейну справу. А тому й не затримувались довго. Свою роль зіграла й низька заробітна платня. Понад 16 років науковим працівником була Хіона Кравчук. Вона досконало вивчила фондову справу, знала експозицію, вела масові заходи, займалась збиральницькою роботою.

Сарненський музей відіграв важливу роль у військово-патріотичному вихованні підростаючого покоління. Тут організували масові заходи, зустрічі з ветеранами війни, партизанами, цікавими людьми краю. З 1989 року його перепрофілювали в історико-етнографічний. Діють три відділи: природи, історії та етнографії. Це дало можливість розширити дослідження поліських районів Рівненщини, де чудово збереглись прадавні обряди, архітектурні споруди, речі побуту. Маючи у фондах багаті етнографічні колекції, а також поповнюючи їх на архітектурно-етнографічному майданчику, створили єдиний в області музей такого профілю. І якби задіяти певні кошти, можна відкрити унікальну експозицію. На жаль, за роки незалежності обласне управління культури не вклало в це жодної копійки. Лише у 2003 році на реставрацію дахів на архітектурно-

етнографічному майданчику використали 5 тис. грн., у 2007 - 10 тис., у 2008 р. - 5 тис.

Уже декілька літ поспіль відроджуємо обряд «Водіння Куста». Ця традиція збереглась ще в деяких селах північних районів Рівненської області та поліських Волинської, у Білорусі - на Пінщині та Столінщині. Це свято проводимо із залученням фольклорних колективів із с. Сварицевичі Дубровицького та Старі Коні Зарічненського районів й інших, які у своєму репертуарі мають «кустові» пісні. Відродили їх гурти автентичного співу із міст Київ, Луцьк, методист РБК Тетяна Давидюк, старший викладач кафедри фольклору РДГУ Раїса Цапун, «Оберіг» із с. Люхча.

Практикуємо покази власних і фондів з інших музеїв. Так, створили «Історію в грошах», де представлена фондова колекція бон і нумізматична, яку закупили в колекціонерів Сарненщини. Показуємо традиційні промисли й ремесла Рівненського Полісся, вироби майстрів народної творчості. Останнім часом приймали на експонування виставки, організовані Київським центром Міністерства культури України, культурно-просвітницьким центром «Світанкова Зоря» з м. Сміла. Так, відвідувачі мали змогу ознайомитись з творчістю Марії Приймаченко, Миколи Глуценка, Емілії Бережницької. Через комп'ютерні копії картин «Ермітажу» та Третьяковської галереї сарненці та гості міста могли долучитись до високого мистецтва художників Росії, Нідерландів, Італії, Франції, Німеччини.

Працівники музею організували персональні виставки місцевих майстрів народного мистецтва. Зокрема різьбяр Василя Мисанця, вишивальниць Анастасії Карпишиної, Надії Ліневич, Тетяни Пантус, Євгенії Петришиної, художників Сергія Захарчука, художника-різьбяр Василя Позніка. Великою популярністю користувались роботи Миколи Козачевського із Білої Церкви «Соборна Україна», який представив 52 макети храмів країни.

У музеї нині є понад сім тисяч експонатів основного та стільки ж науково-допоміжного фонду. Це пам'ятки матеріальної та духовної культури. Серед них – унікальна колекція поліського бурштину, палеонтологічні й археологічні знахідки, зібрання поліського одягу, рідкісні світлини та документи, предмети селянського та міщанського побуту, філателістичні та нумізматичні колекції, меморіальні й особисті речі видатних людей регіону.

Великим другом закладу був колекціонер Федір Бонч-Бруєвич, який надавав консультації з історії краю, знайомив з цікавими людьми. Свою нумізматичну колекцію продав нам за досить символічну плату. Крім того, передав безкоштовно інші експонати, які мають історичне значення. Багато археологічних знахідок збрали на Поліссі й подарували археолог із Києва А.П. Савчук і вчитель історії із с. Мар'янівка Сергій Сергійчук. У фондах є чудова колекція бурштину, зібрана Аркадієм Ємцевим. Деякі екземпляри містять вкраплення комах. У свій час монети закупили в Івана Яришка, уродженця села Корост.

Сарненський музей знають поза межами області. Наші працівники

мають наукові публікації в журналах і виданнях «Народна творчість та етнографія», «Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся». Видали краєзнавчий нарис «Сарни». На основі матеріалів, зібраних під час експедицій, індивідуальних поїздок по селах поліських районів області, підготували чимало рефератів, статей, які використовували для виступів на республіканських, регіональних, обласних науково-практичних конференціях.

Полісся стало епіцентром найбільшої у світі техногенної катастрофи – аварії на Чорнобильській АЕС. Тут найвищий рівень радіаційної забрудненості. Уже зникли десятки сіл, а разом з ними незворотно втрачаються духовні та матеріальні цінності, вироблені попередніми поколіннями. Тому експедиції, організовані Рівненським краєзнавчим музеєм під керівництвом завідувачки відділом етнографії Алли Українець у 1992, 1997 та 2008 роках, були спрямовані на те, аби хоча б зафіксувати те, що вціліло до нашого часу. Брала в них участь і ми. Зібрані матеріали лягли у фонди, експонуються в експозиціях.

Сьогодні Сарненський історико-етнографічний музей – це скарбниця пам'яток матеріальної та духовної культури Поліського краю, який на базі існуючих виставок веде велику просвітницьку роботу. Сюди звертаються студенти вузів, педколеджу, учні шкіл, ліцею, гімназії, школи-колегіуму за матеріалами для наукових праць, курсових і дипломних робіт. Щорічно заклад відвідують тисячі екскурсантів, туристів із Польщі, Франції, Великобританії, Америки, Ізраїлю. Вони приїжджають до своїх родин поклонитись могилам рідних. Але не забувають відвідати музей, щоб ознайомитись з історією чудового Поліського краю, його звичаями й обрядами. Вони зачаровуються рукоділлям майстринь, виробами із соломи, лози, дерева, льону.

Раїса Тишкевич.